

A vers megtalálható Pákolitz István: Pitypang c. kötetében.)
Nemcsak mi szeretjük a diót, a rigó is! Hogyan fűtyörész?
(Csukás István–Kodály Zoltán: De jó a dió! – Kodály Zoltán: Kisemberek dalai

„De jó a dió” – fűtyül a rigó,
Vidám dala száll: élni, jaj de jó!

Gyere, te rigó, itt van a dió:
Héja ropogó: bele csudajó.)

Játsszunk most! Figyeljetek!
Különböző zöldfélék, gyümölcsök képét mutatom fel. Ha gyümölcsöt láttok tapsoljatok!
Búza, körte, dinnye, toboz, makk, citrom, narancs, káposzta, szilva, burgonya.
Most gyümölcsök, zöldfélék nevét sorolom fel. A gyümölcsnévnél álljatok fel!
Szőlő, sárgarépa, zab, málna, kukorica,ogyoró, karalábé, spenót, uborka, eper.
Hadd lássam most, ki az ügyes! Egy találos kérdést olvasok fel. Melyik gyümölcsről
van szó?

Gyerek voltam.
fodros szoknyás,
termés lettem,
pirospozsgás.

Nyártól nyárig
ehetsz engem.
Sok vitamint
lelhetsz bennem.

(alma)

Az ős könnyen megtréfál bennünket. Ezért hallgassatok meg egy jótanácsot!
(Két sapkába, sálba öltöztetett gyermek találkozik.)
Fiú: Szervusz, Ditke!
Lány: Szervusz! Hogy vagy?
Fiú: Köszönöm! Remekül! Most jöttem az edzésről. És te?
Lány: Én is! Tanulás után sétáltam.
Maci (előbújik a bábfa mögül): Ügyesek vagytok, gyerekek! Aki sokat van a szabad
levegőn, egészségét védi, megedződik.
Nyuszi (szintén előlép): De vigyázzatok, mindig az időjárásnak megfelelően öltözzetek!
Most jutalmul egy mozgófilmet nézzetek meg gyerekek! Az ősről szól, s olyasmit is lát-
hatunk, amiről nem beszélgettünk. (Szántás, gyümölcsvásár.) (Az ős című mozgófilm.)
A szép szereplésért befejezésképpen 1–1 almával jutalmazlak benneteket.
(A bemutató foglalkozás két tanárjelölt közreműködésével történt.)

DR. BERENCSI MARGIT
Eger, Tanárképző Főiskola

A magyar nyelvtan nevelőereje

(A HANGOK ÉS A BETŰK)

Sokszor hangoztatott elv, hogy eredményesen tanítani csak gondos felkészülés alapján lehet. A több éves gyakorlattal rendelkező tanárnak is tudatosan kell megterveznie az oktató-nevelő munka egészét. Az alapos előkészület azonban sok magyartanár gyakorlatában csak az oktatási folyamatra vonatkozik. Általános iskolai tanári tapasztalatomból tudom, mennyi gondot okozott kortársaimnak a nevelési feladatok meghatározása és feltüntetése tanmeneteikben, óravázlataikban egyaránt. Sokan nehezen találták meg az anyagban rejlő nevelési lehetőségeket. Joggal kérdezhetjük tehát:

Ha bizonytalanok vagyunk a tervezésben, mit valósítunk meg a tanítás során? Sajnos a nevelési tervezésről keveset hall a szaktanár. Az iskolai dokumentumokban, a szakirodalomban, a kézikönyvekben és a továbbképzéseken pedig elsősorban az oktatással kapcsolatban kap megfelelő tájékoztatást. Még a Nevelési Terv is igen kevés helyen foglalkozik az anyanyelvben rejlő nevelési lehetőségekkel.

Általános tapasztalat ugyanis, hogy a nevelőmunka, a személyiségformálás az órákon háttérbe szorul. Az átlagtanár igen sok nyelvtanóráján a legjobb esetben a szemléltető szöveg vagy némelyik gyakorlat szövegének tartalmi elemzése jelenti a nevelési alkalmat, s elsikkad a tanítási egységből, az anyagból önként és természetesen kínálókozó lehetőség. Példaként a gyakorlótanítások látogatásának tapasztalataiból idézek: A tanárjelölt „A szavak hangrendje” című anyagrészt tanította az ötödik osztályban. Mély hangrendű szavakat gyűjtetett. A sok példa közül egyet kiemelt: *olvas*.

– Álljunk meg, gyerekek! – mondta.

– Ki szeret olvasni?

– Miért szeretsz? (Miért nem szeretsz?) – peregetek a kérdések, természetesen a válaszok is. Végül a tanárjelölt megfogalmazott két mondatot az olvasás szükségességéről, amelyből frázis lett és nyomtalanul, hatás nélkül elröpült. Nem vált, így nem is válhatott élménnyé, meggyőző érvvé. Pedig nem szólamokkal, nevelési ötpercekkel formáljuk tanítványaink jellemét, hanem tudatos, alapos és folyamatos tartalmi munkával.

Az anyanyelvi órák éppen sajátos tantárgyi jellegüknél fogva rendkívül alkalmasak a tanulók személyiségének sokoldalú formálására. Ha tudunk és merünk élni anyanyelvünk nevelőerejével, tanulóink gazdagabb, színesebb valóságképet kapnak, érzelmileg mélyebb hatást érhetünk el, s könnyebben alakíthatjuk világnézetüket, erkölcsi felfogásukat. Teljesebbé tehetjük oktató-nevelő munkánkat, a nyelvtanórák pedig élvezetesebbé és hangulatosabbá válnak.

I.

a) *A hangok és a betűk témakör első óráján* az anyanyelv tanára rámutathat arra, hogy az emberi beszédhang, a nyelv kizárólag az ember sajátja. A beszéd képessége szervezetünkben rejlik. Olyan eszköz birtokába jutott az ember, amelynek segítségével kiemelkedhetett az állatvilágból, s képessé vált az elvont gondolatok kifejezésére is. Az emberi beszéd évezredek és évszázadok során fejlődik, változik, alakul.

Ne gondoljuk, hogy itt új ismeretek közlésére van szükség, hanem csupán más tantárggyal teremtünk koncentrációt. Már az ötödik osztályos tanuló is rendelkezik némi történelmi ismerettel. Mire a nyelvtanórákon sor kerül a hangtan tárgyalására, történelemből befejezték „Az őskor” című témakört. A tanulók tehát elemi fokon tudják, hogyan alakult ki a beszéd, s milyen szerepet töltött be az emberi, társadalmi fejlődés útján.

A történelemmel teremtett koncentráció segítségével a korszerű nyelvszemléletnek megfelelően rámutathatunk a nyelv kialakulásának és társadalmi szerepének jellemző vonásaira. Jó alkalom ez a tanulók materialista világnézetének formálására.

b) *A beszélőszervek ismertetését és a hangképzés folyamatának tanítását* felhasználhatjuk a tanulók testi-lelki erőinek kibontakoztatására. Értessük meg velük, hogy a szép, kellemes és érthető beszédhez egészséges tudóré, helyes légzéstechnikára van szükség. Ha nem vesznek elég mély lélegzetet, beszéd közben kifulladásnak, s ez kínosan hat a beszélőre és a hallgatóra egyaránt. Mondataik megformálása előtt gondoskodjanak megfelelő levegővételről. Fordítsanak nagy gondot tüdejük erősí-

tésére. Figyelmeztessük őket, hogy a rossz levegőjű teremben való beszéd előbb-utóbb tönkreteszi tüdejüket és beszélszerveiket. Koncentrációt teremthetünk az ének tantárggyal, ide kapcsolhatjuk az énekórákon szerzett hangképzési ismereteket is. (Dr. Chikán Zoltánné: A helyes kiejtési technika és az ének tanításának összehangolása. Anyanyelvünk az általános iskolában. Tankönyvkiadó, Bp. 1974.)

Neveljük rá tanítványainkat a többi hangképző szerv védelmére is. Tanítsuk meg nekik, hogy az emberi gége nemes hangszer, tehát kímélnünk kell. Ne csak tiltásokkal igyekezzünk tanulóinkat a túl hangos beszédről leszoktatni, hanem megfelelő pedagógiai tapintattal értsük meg velük, milyen betegségek fenyegetik a hangadás szerveit, ha nem óvják kellőképpen, ha megerőltetik.

c) A magyartanár tudja, hogy a szép beszéd nemcsak esztétikai követelmény. *A beszéd kommunikációs funkciója mellett szociális kapcsolatok meghatározója is,* mert a beszéd a személyiség fontos jellemzője.

Az anyanyelv tanárának nemcsak a szembetűnő beszédszervi vagy pszichikai beszédhibákra kell figyelnie, hanem azokra a rossz szokáson és beidegzésen alapuló, esetleg a környezet negatív hatásából adódó hangképzési és hangsúlyozási stb. zavarokra, amelyek kevésbé kirívóak, de mindenképpen csúfítják a beszédet. Az affektálásból, a modorosságból eredő artikulációs hibákra nem figyelünk fel eléggé, a köznyelvitől eltérő nyiltabb vagy zártabb ejtést, a renyhe ajakműködést nem javítjuk következetesen.

Igen gyakori probléma, hogy a tanulónak nincs is tudomása kisebb mértékű beszédhibájáról. Jó szolgálatot tesz ilyen esetekben a magnetofon, amely ma már a legtöbb iskolában megtalálható. Ha tanulóinkat figyelmeztetjük beszédhibáikra, s tapintatos formában a szükséges segítséget is megadjuk azok kijavításához, a hosszú és kitartó közös munkának bizonyára eredménye lesz. Az anyanyelv oktatásának igen fontos feladata a tanulók hozzászoktatása ahhoz a gondolathoz és gyakorlathoz, hogy szűkebb vagy tágabb környezetükben véleményt nyilvánítsanak, beszéljenek, kérdezenek. Ehhez ad bátorságot a témában való jártasság, tájékozottság és a megfogalmazáshoz szükséges nyelvi forma birtoklása. A visszahúzó ok nem egy esetben a nyelvi kudarctól való félelem, s ez erősödik, ha az előbb felsorolt hibák valamelyike megtalálható a tanuló beszédében. Inkább nem szól, nehogy nevetségessé váljék.

A hangképzési rendellenességek javítása tehát nemcsak esztétikai követelmény, hanem a közösségi embereszmény kialakításának is igen fontos eszköze lehet.

d) A magyartanárok nagy része nyelvjárási területen végzi oktató-nevelő munkáját. Sok tanuló viszont csak az iskolában ismeri meg a köznyelvet, itt tudatosul benne a nyelvjárási és a köznyelvi kiejtés különbsége. Az iskolában a tanárnak az egységes köznyelvi kiejtés normáit kell elsajátíttatnia, s ennek szükségességéről tanítványait is meg kell győznie. A köznyelvet használják költőink, íróink, a rádió, a televízió, az ország lakosságának többsége ezen a nyelven érintkezik egymással. A mai kor embere eljut az ország különböző részeire. Kapcsolatot tart távolabb lakó embertársaival. Olvas, művelődik, vitatkozik, átadja saját tapasztalatait, tudását. A nagyobb közösséggel való érintkezéshez viszont az egységes, mindenki által használt köznyelv ismerete szükséges.

Ez a munka nagy körülményt és tapintatot kíván. Nagy hiba, ha az anyanyelv tanára kíméletlen kézzel irtja a tájnyelvi formákat. Inkább értsük meg tanítványainkkal, hogy a nyelvjárás nem szégyellni való. Mutassunk rá a tájnyelv ízére, zamatára, szépségére. A magánhangzók tárgyalásakor nyílik erre legtöbb lehetőség a hangtanban.

Ha a gyermek az iskolában megtanulja, hogy szüleinek, testvéreinek, szűkebb környezetének nyelve megbecsülésre méltó, *szeretettel és megértéssel tekint majd a*

többi magyar nyelvjárásra s közös kincsünkre, az egységes nemzeti nyelvre. Ragaszkodni fog ahhoz a földhöz, amelyhez gyermekkorának első emlékei fűzik, ahol az édes anyanyelv szavait először hallotta.

Kíváncsún tartom, hogy a városi tanulók előtt se hallgassunk a fent említett tényekről.

Iskolásaink nyaralások, táborozások és országjárások során gyakran kerülnek közeli kapcsolatba egymással. *A kölcsönös feloldódást, a pajtásias viselkedést, a baráti közeledést segítjük elő*, ha a gyerekek sértés, csúfolódás, oktalan gőg helyett megértéssel és érdeklődéssel figyelik egymás beszédét. *A helyes emberi magatartás normáinak elsajátítását tesszük ezáltal lehetővé*. Hiszen nem egyedül, hanem közösségben élünk.

e) A hang, a beszéd lényeges jegye a zeneiség. Hatása alá kerülünk csecsemőkortól öregségünkig. A beszéd színeit, finom árnyalatait, esztétikai jellegét érezzük édesanyánk becéző, simogató hangjában, a nagyszülők mesélőkedvében, barátaink vidám társalgásában. Ezért kell megtanítanunk az iskolás gyermekeket arra, hogy tudatosan bánjanak a hangjukban rejlő adottságokkal. Irányítsuk figyelmüket az emberi beszédben rejlő esztétikumra. Bemutathatjuk néhány ismert kiváló művészünk hangját magnószalagról vagy lemezről. Kiejtésüket több szempontból megfigyelgetjük. Vizsgálódásainkban érvényesítjük mindazt az ismeretet, amellyel tanulóink rendelkeznek: a helyes légzéstechnikát, a tiszta artikulációt, az érzelmi színezést stb.

A nyolcadik osztályban természetesen már magasabb fokon, sokoldalúan elemmezve tárgyaljuk mindezt az egész leíró magyar nyelvtan alapjainak birtokában. A gyerekek tizennégy évesen, több vers és prózai szöveg elemzése után kifinomultabb füllel figyelnek a művészi előadásmódra s gyönyörködnek benne.

A szép beszéd, az akusztikai stílus kialakítása érdekében használjuk fel tanulóink utánzási hajlamát! A helyesen irányított lemezhallgatás, *a beszéd művészeinek példája bizonyára igényesebbé teszi őket saját kiejtésükkel szemben, ösztönzésül szolgál a helyes és szép beszéd elsajátítására*, s felébreszti bennük a megmutatás és a bemutatás örömet.

f) A magán- és a mássalhangzók, a hangrend tárgyalása során felhívhatjuk tanítványaink figyelmét anyanyelvünk kellemes hangzására, zeneiségére, nyelvünk ősi törvényszerűségében, a hangrendben rejlő esztétikumra! Megmutatjuk a hangrendi harmónia akusztikai-hangulati szerepét. Elmélyültebb olvasókká válnak így tanítványaink, s többen élvezik majd a hangos beszéd szépségét, finom árnyalatait, minden gazdagságát. A 10–14 éves tanulók füle érzékenyen reagál a kellemes akusztikai hatásokra. Nagyon sok vers nemcsak tartalmának, de jó hangzásának, játékoságának, ritmusának is köszönheti népszerűségét.

Ha tanulóink figyelmét ráirányítjuk nyelvünk akusztikai és hangulati értékeire, *stilisztikai érzékenységet is fokozzuk, esztétikai érzéküket is fejlesztjük*. Így válnak *anyanyelvünk szépségeinek tudatos értőivé és élvezőivé*.

II.

A helyesírási órákon végzett nevelőmunkához segítséget nyújtanak az oktatás során felhasznált szövegek is. A helyesírási szöveggyűjtemények, segédkönyvek a nevelés minden területére kiterjedő, változatos tartalmú szövegeket közölnek. Ezek tartalmi elemzése is jó, de nem elégséges alkalma a nevelésnek.

a) Jól tudjuk, hogy a helyesírás szerves része anyanyelvi kultúránknak. A mindennapi életben igen gyakran kell alkalmaznunk helyesírási ismereteinket. *Fontos tehát, hogy tanulóink is lássák a gyakorlati hasznát*. Mivel a hangtani anyag tárgyalása során igen sok helyesírási kérdést is tisztáznunk kell, sor kerülhet a HSz. meg-

ismertetésére. Mutassuk meg tanítványainknak, hogy nemcsak az iskolai feladatok megoldásában, de az életben is sok helyesírási nehézség leküzdésében segíthet, hasznos tanácsadónk lehet. *Így a HSz. a tanulók önálló ismeretszerzésének és önművelésének fontos eszközévé válhat.*

b) A *j* hang kétféle jelölése sok gondot okoz a gyerekeknek. Nem látják a megkülönböztetés értelmét. Bizonyára szívesebben tanulnák, ha életkoruknak megfelelően a tanár elemi fokon rámutatna a kétféle jelölés eredetére, megemlíthetné, hogy már a múlt században is vita folyt róla. (Nem gondolok itt tudományos, nyelvtörténeti fejtegetésre!) A hagyomány erejét a gyermek szűkebb környezetében, családjában is tapasztalja, könnyebben megérti, hogy a hagyománytisztelet a nagy közösségben, a nemzet nyelvében is megtalálható.

c) A családnevekben előforduló régies betűk helyes írásmódjának tanítása alkalom lehet a hazaszeretet, a nemzeti büszkeség, a hagyománytisztelet őszinte átélésére. Népiünk múltjának megismerésére, nemzeti kultúránk megbecsülésére nevelhetjük tanítványainkat. Azokon a nyelvtanórákon, amelyeken a régi magyar családnevek helyesírását tanítjuk, ne elégedjünk meg az „Illik ismerni! Meg kell becsülni őket!” általános kijelentésekkel, szólamokkal. Az efféle megállapításokkal nem lehet hatni a tanulók érzelmi világára. A szocialista hazafiság érzését csak életre szóló tartalmi hatásokkal lehet kialakítani és mélyíteni.

Azok a közismert történelmi hősök, írók, költők, tudósok és művészek, akiknek nevében régies betű van, szerepelnek tanulóink könyveiben (az alsó tagozatos olvasmányokban, történelemkönyveikben stb.). Használjuk fel a meglevő ismereteket tanítványaink érzelmi világának, erkölcsi tulajdonságainak gazdagítására! Beszéljük meg, miért maradt fenn nevük népünk emlékezetében! Ügyes, konkrét kérdésfelvetéssel tömör, lényeglátó válaszokat kaphatunk. Nem nehéz a sok névből a tanulókhöz legközelebb álló, legrokonszenvesebb hősök tetteit, tulajdonságait példaként kiemelni. Számptalan lehetőség nyílik arra, hogy a holt betű megelevenedjék, s átforrósítsa a nyelvtanóra légkörét. Így a névhez nagyszerű egyéniség, emberi cselekedet tapad a tanulók képzeletében, s a név már nemcsak helyesírási probléma, hanem jellemet formáló, alakító erő, mert közvetlen, szemléletes példakönn élük át a hagyomány hatmát, s a hozzá való ragaszkodást. *Morális, szociális, világnézeti és esztétikai értékek átadására és kialakítására csak így számíthatunk.*

d) A helyesírás és a helyes beszéd szorosan összefüggenek egymással. A tollbamondás szövegének diktálásakor a tanár szemvélyes példájával a helyes kiejtés normáira neveli tanulóit, akik hallják, látják, olvassák, ismétlik a tanár szavait.

e) Gyakran tapasztaljuk, hogy a kiejtés hibái helyesírási hibákhoz vezetnek. A helytelen köznyelvi ejtés és a dialektus megnehezíti a helyes írásképp kialakítását. A legtöbb problémát a hangok időtartamának hangoztatása és jelölése okozza (*pósta, ovónő; fű, kut; tükör; termelő, allig; palóc* nyelvterületen a jésített mássalhangzók: gyío, tyükör; a *-val, -vel* rag *v*-je nem hasonul: *vízvel* stb.).

Nagy türelemmel és tapintattal magyarázzuk meg tanulóinknak, hogy a tájnyelvi forma csak az ország egy részén érvényes! *A könyvek, az újságok a művelt emberek nyelvhasználatát, a köznyelvet alkalmazzák. Nekik is ezt kell megtanulniuk, hogy képesek legyenek gondolataikat írásban is minden magyar ember számára félreérthetetlenül kifejezni.*

f) A helyesírás tanítása során *nyelvi fegyelemre, ezen keresztül önfegyelemre, pontosságra nevelhetjük tanítványainkat.* A teljes hasonulás esetei, a találkozó mássalhangzók írása, a szótagolás tanítása jó alkalom arra, hogy feladatainkat változatos formában, más-más variációban valósítsuk meg.

Elképzelhető a következő megoldás is:

A hangok időtartamának értelem-megkülönböztető szerepét ismertetjük. Igen tanulságos és humoros hatású lehet tanítványaink gondatlanságából elkövetett helyesírási hibáinak megbeszélése, a pontatlanságból eredő félreértések tisztázása. Írásos munkáikból gyűjthetünk néhány példát. Az alábbiakat is általános iskolai tanulók követték el:

Vigyázz *mar!*

Úgy megsütötte a nyelvem, hogy az *ízét* sem tudtam megmondani.

Ulászló király tehetetlen *bab* volt.

A betyárok az ellopott ökröket az *orrgazdához* hajtották.

Ha értelmezzük a hibás szóalakokat, tisztázzuk a jelentésüket, úgy rámutathatunk, hogy a látszólag csekély eltérés, az ékezet- vagy betűkülönbség könnyen megtevesztheti az olvasót.

Az ilyen példák megbeszélése jó alkalom *a tanulók nyelvi felelősségének felkeltésére és ébren tartására.*

III.

a) A betűk tanítását nemcsak a szép, olvasható írásmód és a helyes betűformák kialakítására használhatjuk fel. Számos más nevelési feladatot is megoldhatunk emellett.

Felhasználhatjuk a tanulók elemi írástörténeti ismereteit arra, hogy bebizonyítsuk, nemcsak a beszélt, a hangos nyelv változik, hanem annak írott változata is. Rámutathatunk az írásnak a történelemben, az emberi művelődés fejlődésében betöltött szerepére (barlangrajzok, ékírásos táblák, betűírás), ha koncentrációt teremtünk a történelemmel.

b) Az *ábécé és a betűrend* tanításának óráin az anyag természetével és a feladgozás módszereivel való szoros összefüggésben többféle nevelési hatást érhetünk el.

Rámutathatunk *a tanult anyag gyakorlati hasznára, szükségességére.* Az életben lépten-nyomon fel kell használnunk ezeket az ismereteket (telefonkönyvek, menetrendek, leltárjegyzékek stb.). Állandó és alkalmi közösségekben, csoportosulásokban, iskolában, munkahelyen, hivatalban, kiránduláson, táborozáson stb. nélkülözhetetlenné válnak a pontos névsorok, a fent említett könyvek, jegyzékek. Megkönnyítik tájékozódásunkat, segítségükkel pedig értékes perceket takaríthatunk meg magunknak.

c) A szótárak, lexikonok, kézikönyvek használatával tanulásukat könnyítik meg, fontos ismeretek birtokába juthatnak önállóan, tanári segítség nélkül is. Az anyag-rész óráját ajánlatos a könyvtárban megtartani. Felszabadult, oldott légkörben szívesebben dolgoznak a gyerekek. A bizonytalanabb, bátortalanabb tanulókat tartssuk szemmel, adjunk nekik több segítséget, biztatást mi magunk is, esetleg osszuk tájékozottabb, a könyvtárban járatosabb tanulók csoportjába, hogy megbarátkozzanak az új környezettel, s otthon érezzék magukat.

Tanítsuk meg tájékozódni a betűrendbe rakott könyvek és katalógusok között (a könyvtár vezetőjével egyetértésben). Ha elég tapasztalatot gyűjtöttek, versenyt is rendezhetünk összekapcsolva a betűrend ismeretét a könyvtárban való tájékozódással.

Ezzel az indítással *az önművelés képességének alapjait is segítünk lerakni, és számtalan személyes élmény forrásához vezetjük el tanítványainkat.*

d) Napjainkban elterjedt a betűkkel való játék, mondhatnám azt is, divattossá vált. A televízió adásai, az egyre gyarapodó kiadványok igen népszerűvé tették. Klubokban, szakkörökben, de még a nyelvtanórákon is egyre többször helyet kap az ilyen fajta játékos nyelvtanulás. A gyerekek kedvelik, örömmel fogadják. Kétségtelenül hasznos, ha nem válik öncélúvá, hanem a nyelvi készségek fejlesztésének szolgálatába állítja a tanár. Megmozgatja a tanulók fantáziáját, igénybe veszi lele-

ményességét, kombináló képességét, fejleszti logikai képességüket, finomítja stíláriis érzékenységüket. Felszabadulttá, vidámmá teszi az órát, a gyerekeket, s így jobban működnek a lélek alkotóerői.

A játékos eszközöket azonban ne csak a racionális oldal fejlesztésére használjuk fel, hanem érzelmeltésre is. Hívjuk fel tanulóink figyelmét anyanyelvünk gazdagságára, s azokra a variációs lehetőségekre, amelyeket a nyelv elemei, a hangok és a betűk jelentenek a szavak alkotásában.

39 beszédhang – 40 betű – (kb.) 1 000 000 szó.

A beszédes számadatokat meggyőző érvként használhatjuk. Könnyen bizonyítható, hogy *az emberiség legcsodálatosabb alkotásának vagyunk birtokosai. Ennek tudatában kell használnunk, szeretnünk és becsülnünk anyanyelvünket.*

Mutassunk rá, hogy *más népek is hasonló módon alkották meg 30–40 beszédhangból gondolataik kicserélésének nagyszerű eszközét.*

*

A tárgyalt nevelési feladatokat megvalósíthatóknak tartom. Több mint tízéves magyartanári gyakorlatom és tapasztalatom igazolja állításomat. A nevelési feladatokat azokról a területekről igyekeztem összegyűjteni, amelyek eddig az anyanyelvi órákon többé-kevésbé kihasználatlanul maradtak. Céloom az, hogy felhívjam a figyelmet tantárgyunk nevelőerejére. Mert ha a magyar nyelvtan egyetlen fejezete is alkalmasnak bizonyul a sokoldalú személyiségformálásra, világosabbá válik előttünk a tantárgy egészének szerepe a szocialista embereszmény kialakításában.

A hangok és a betűk (5. osztály)

Tanmenetjavaslat

Anyag

Mit tudunk a hangokról és a betűkről?

A j hang kétfelé jelölése.

Hogyan keletkezik a beszédhang?

A magas és a mély magánhangzók.

A magas és a mély magánhangzók felismerése.

A magánhangzók írása a szavak végén és a toldalékokban.

Hosszú magánhangzók az egytagú szavakban.

Változó magánhangzók az egytagú szavakban.

A magánhangzók helyesírása.

A magánhangzók anyagának rendszerező összefoglalása.

Ki mit tud a magánhangzókról?

A rövid és a hosszú mássalhangzók.

Mássalhangzók találkozása a szavakban.

Ua.

A *-val*, *-vel* rag teljes hasonulása.

Ua.

Teljes hasonulás az igékben és a mutató névmásban.

Nevelési feladatok

A nyelv kialakulása, a társadalmi fejlődésben betöltött szerepe.

A hagyomány ereje a nyelvben, helyes nyelvszemléletre nevelés.

Hangképző szerveink védelme.

A szép beszéd, az akusztikai stílus kialakítása. A tájnyelv megbecsülése. Nyelvi (kiejtési) igényességre nevelés. A stilisztikai érzékenység fejlesztése. Az anyanyelv hangulati értékeinek és jó hangzásának tudatosítása.

A pontosság és a nyelvi fegyelem szerepe a helyesírásban. A HSz. gyakorlati használata. A helyes kiejtés és a helyesírás összefüggése.

A tájnyelvi és a köznyelvi formák eltérése, helyes nyelvszemléletre nevelés. A helyes és szép magyar kiejtés elsajátítására való törekvés.

A nyelvi felelősségérzet felkeltése és ébren tartása.

A helyes kiejtés és a helyesírás összefüggése. A tájnyelvi és köznyelvi formák eltérése. A köznyelvi normák elsajátításának szükségessége.

A mássalhangzók anyagának rendszerező összefoglalása.

Ki mit tud a mássalhangzókról?

A szótagolás és a szavak elválasztása.

A betűrend.

Ua.

Mit tanultunk a hangokról és a betűkről?

Mit tanultunk a magánhangzókról és a mássalhangzókról?

Ellenőrző dolgozat.

Az ellenőrző dolgozat javítása.

A hangképzési rendellenességek javítása.

Kiejtési verseny rendezése.

A szótagolás szerepe a helyesírásban.

A betűrend ismeretének gyakorlati használata. Az önművelés képességének fejlesztése.

Megmutatjuk, hogy a hangos nyelv és az írás változik, fejlődik, az emberi művelődés fejlődésében igen nagy szerepe van.

A tanulói önértékelés helyes formái, az önfejelem és a felelősségérzet fejlesztése.

SÜTŐ KÁROLYNÉ

Baja, Tanítóképző Intézet

Hallás utáni daltanítás az alsó tagozatban

Ének-zenei nevelésünk alapvető módszere a hallás utáni daltanítás. Ez a tanítási módszer biztosítja a legnagyobb lehetőséget a zenei élmények nyújtására. Hogy énektanításunk ne legyen tantárgy ízű, „száraz”, azon múlik, tudunk-e az órán élményeket nyújtani, meg tudjuk-e éreztetni tanulóinkkal a dalok szépségeit. A hallás utáni daltanítás lényege is ebben rejlik. Éneket tanítani, különösen kicsinyeknél, nagyon szép és hálás dolog! A 6–10 éves gyermek könnyen rezdül, teljes őszinteséggel, hamar tud lelkesedni a szépért. Érdemes *igényesebben, jobban* tanítani őket!

A hallás utáni daltanítás folyamata

Hangulati előkészítés az új zenei élmény befogadására.

Célkitűzés.

Bemutató éneklés – (élmény nyújtása).

Az első benyomások meghallgatása.

Esztétikai elemzés. – A zenei élmény tudatosítása.

Az élményanyag megtanítása.

Az élmény újratereztése a tanulók aktív közreműködésével.

Nincs szándékomban a jól ismert folyamat mindegyikével részletesen foglalkozni. Csak néhány olyat emelnék ki, amelyet az utóbbi években kénytelenek voltunk az elvégzendő tananyag bősége miatt elnagyolni, esetleg teljesen kihagyni. A tantervben előírt törzsanyag dalmennyisége (osztályonként 20–25) az egész évi ének óraszám arányában nem sok. A tananyagcsökkentés lehetővé teszi, hogy több időt fordítsunk gyakorlásra, zenei készségek kialakítására, a zenei írás-olvasás gyakorlására. Tudomásul kell vennünk, hogy van időnk a hallás utáni daltanítás „apróbb” részleteivel foglalkozni. A korábbiakkal szemben ezeken az órákon nem szükséges számtalan képzési feladatnak (régibbi dal utószolmizálása, kottába szedése, munkafüzeti feladat megoldása, olvasógyakorlat stb.) eleget tenni. Több időt és gondot fordíthatunk az új dal iránti érdeklődéskeltésre: hangulati előkészítésre, az új élmény befogadására.

Vegyük figyelembe a gyermek képszerű gondolkodását, élénk fantáziáját és azt a képességét, hogy megfelelő érzelmi hatásra könnyen beleéli magát adott szí-